

Türkiyenin ikinci can damarı

Türkiyenin birinci can damarı ziraat ise ikincisi de sanayidir. Fakat herhangi hükümetin daha evvel programının başında ziraat sahasını, toprağa bağlı büyük meseleleri ele alması elzemdir. Aynı zamanda, kudretin bizde iktidardakilere bahşettiği her sahadaki ihtisas vehmine ve dâhiyane kararlar almak zihniyetine son verip siyaset dışı mütehasıslara bu ana meseleleri havale etmesi de şarttır. Mesele, ziraat ve toprak meselesinde, siyasi mülâhazalara kapılarak bazan yerli beylere ve ağalara veyahut siyasi nüfuz sahibi bir adama mer'alar, tarlalar, yemişlikler tapusunu bol keseden ânide bahşediyoruz. Buna mukabil ismine mukayyet bes on dönümün, hem de yıllarca üzerinde işlediği bir parçanın tapusunu vermiyor, elindeki tek hayat membainin gözü açıklar ve nüfuzlular tarafından gaspına meydan veriyor ve ailesiyle beraber sefalet mahkûm ediyoruz. Buna benzer ve benzemez, sırf plânsızlık ve her nevi idareye siyasi mülâhazalar karıştırmaktan doğan binlerce canlı ve acı misal vardır.

Sanayide de, bazan birdenbire hudutsuz devletçilik illetine tuutluyor, bazan da 19 uncu Asır laissez - faire iktisadiyatının esaslarını, bugünkü bambaşka şartlar içinde kendimize rehber etmeğe kalkışıyor, devletçiliği, hattâ elzem olan devlet teşekküllerini hususî sermayeye devretmek siyasetini tervic ediyor; bu sahada, bizde parlak görünen, fakat harice belki de gülünç gelecek neşriyata giriyoruz. İşte bu dahi, tıpkı, ziraat sahasında olduğu gibi, her hangi parti siyasetinin haricinde, sırf ilme ve objektif tetkika istinad eden iktisatçıların plânlarına göre halledilebilir.

İzmirde gelince, günlerce, devlet ve hususî sermaye mahsulü teşekkülleri içinden görmek ve hiçbir yerleşmiş kanaate kapılmadan mukayese etmek istedim. Bu zor, hem de çok zor oldu. Sebeplerini burada zikredek değilim. Fakat nihayet devlet müessesatı ile hususî sermaye müesseselerinin bir kacını içinden görmek, hem amele, hem de patron ve iş başları ile serbest konuşmağa, dediklerini not etmeğe muvaffak olabildik.

Evvelâ, dört arkadaş hususî sermaye ile işliyen bir pamuk mensucat fabrikasına gittik. Yemek vaktini sectik ve amele verilen bir öğünlük bedava yemeği iyi bulduk. Sonra yemek salonlarında yüzlerce amele ile saatlerce konuştuktan, ve iş başlarının fikirlerini de aldıktan sonra patronlarıyla de uzunca bir mülâkat yaptık.

Bu fabrikada evvelâ 2500 işçi çalışırken şimdi, kısmen kalifive amele bulamamaktan, kısmen de iktisadî sebeplerden dolayı 1800 e inmiştir. Buna daha fazla bu azalma, devlet teşekküllerinin faaliyetinden dolayı amelenin oralara rağbet etmeleri beshca âmil olmuş gibi geldi.

İşçi ücreti haftada 13 - 18 liradır. Bu paradan vergi, sigorta vesaire için yüzde virnevi dördü kesiliyor. İş müddeti vadi buçuk sattır. Doktoru vardır. ilâc bedavadır.

Ücretli hiçbir tatil yoktur. Bu aldıkları paranın en az 20 lirasını mesken kirası olarak veriyorlar. Yerli amele esasen bu ücreti verdiği, ve ailesinden başka bir ferden çalıştığı da vâkı olduğu için, topraksızların içlerinden gelenlerine nispeten vâkıvleri daha iyidir.

Atelvelerde tozları emen cihaz yoktur; vaktiyle 62 tezgâha bakan ustalara şimdi 40 tezgâh verildiği için ücretlerin bir kısmı da bundan dolayı azalmıştır. Burada başlıca göze carpan meseleler sunlardır: (1) Aldıkları ücretin hayatı pahallı-

Yazan:

HALİDE EDİB

ğına karşı karınlarını doyurup doyurmaması... (2) Mesken, (3) Her hangi bir sebeple fabrikadan çıkarıldıkları ve hasta oldukları zaman kısa bir zaman için dahi olsa, hayat emniyetinden mahrum olmalarıdır.

Birincisi hakkında İzmirdeki hayat pahallılığı, fabrikanın maliyet meselelerini dikkatle tetkik ettikten, vâzih rakamlar elde edildikten sonra bir fikir edinilebilir. İkincisi, yani mesken, bütün memleketi şâmil bir meseledir ki,—bilhassa sanayi bölgelerinde, amele için bu tarafı temin eden bir kanuna siddetle ihtiyaç vardır. Âciz kanaatimce — hususî sermayenin açtığı fabrika ameleleri için, en evvel insanca asgarî bir hayat seviyesi temin edebilecek mesken şartını mutlak ve mutlak başa almalıdır. Bu hususta yanılmadığımı, bu amele arasında beni şahsan görmeğe gelen veya mektup yazanların ifadesinden anlıyorum.

Bundan sonra tarafımızdan veya diğer arkadaşlar tarafından gezilen fabrikaları bırakarak, mukayeseyi Sümerbank pamuk mensucat fabrikasındaki durumla yapacağım.

Burada yemek meselesi iyidir. Senede ücretli on beş gün izinleri vardır. Hastalık halinde verilen para alle nüfusunu da dikkate aldığı gibi, ayrıca doğum parası da veriliyor. Bir hükümet teşekkülünde her çocuk için ayrıca on lira da zam yapılıyor. Sihat teşkilâtı iyicedir ve işçilere ayrıca meslek kursları da açılmıştır. Burada vasat kabiliyetli bir işçinin eline ayda 160 lira geçiyor. 1947 de kurulmuş olan bu fabrikanın makineleeri modernidir, toz emme ve hava tertibatı da vardır. Hulâsa, burada herkesi dinledikten ve hayatı içinden

gördükten sonra, her hangi medenî sanayi memleketindeki mümasil fabrikalardan, umumiyetle farksız görünüyor. Buna rağmen işçilerin bazı şikâyetleri de oldukça mâkuldür. Bunların başında tabii mesken geliyor. Ve meskenin, fabrikadan uzak olmıyan bir yerde temin edilmesi de elzem görünüyor. Bilhassa muhtelif ekipelerde çalışanlar yol vasıtalarının bulunmaması yüzünden saatlerce yürümek mecburiyetinden müstekidirdir. İşçi mümessillerinin intihabına nüfuz karıştığını da iddia edenler vardır. Devlet teşekkülleri işçi ve ustabaşlarıyla hususî görüşüldüğü zamanda diğer bir şikâyetle, fabrikanın modern teçhizatla işlemesi, ve oldukça iyi idare edilmesine rağmen, bir hayli fazla memur sokulmuştur. Bu, ameleye göre, maliyeti yükselttiği için amelenin malî menfaatine zararı dokunuyormuş. Bunlardan her hangisi ile konuşurken devlet teşekküllerinin hususî sermayeye devri lehinde hiçbir bulunmamıştır. Esasen hususî teşekküllerde de, devlet teşekkülünde yer bulan derhal oraya geçiyor. Bunu sarahatle ve tekrar tekrar insanın kafasına sokmağa çalışıyorlar. Beni memnun eden diğer bir cihet de, bir tek greve taraftar olanı görmememdir. Hulâsa, tâ ziraat mntakalarından sanayi mntakalarına kadar, bizdeki temayül devlet teşekküllerine olan imandır. Bunun aksini tutmak demek, — kanaatimce — her hangi hükümet için şüpheli, hattâ tehlikeli olabilir. Mamafih — gene kanaatimce — bu, memlekette hususî sermayeyi yoketmeğe çalışmak demek değildir. Çünkü bazı hayatî ve büyük sanayi müstesna, hususî sermayenin göreceği iş ve kazanacağı para hudutsuzdur. Yeter ki, bir taraftan hususî sermaye mâkul bir ölçüde kazanmak ve çalışmaktan meyas olacak bir duruma düşürülmesin.

Halide EDİB

